

Публікації

ДАРЧІ НАПИСИ НА КНИЖКАХ (ІЗ ПРИВАТНОЇ КОЛЕКЦІЇ АВТОРКИ)

Марія ГОРБАЛЬ

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9287-8336>

провідна наукова редакторка,

Інститут народознавства НАН України,

проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,

e-mail: horbal.m@gmail.com

Дарчі написи на книжках — це тема, над якою я ніколи не задумувалась, якій ніколи на приділяла ніякої уваги, і взагалі не вважала за щось цінне. А виявляється, що даремно, що це унікальний епістолярний жанр, який несе інформацію про людину, яка підписує книжку, тій, кому підписує, передає стан душі, емоції, переживання, побажання тощо. І стався такий випадок: моя знайома попросила, щоб я допомогла їй опрацювати саме цю тему, оскільки вона отримала таке завдання від Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Та коли я стала вивчати цю тему, то побачила, що це справа чисто індивідуальна, яка не може бути передана комусь.

Отож дарчий напис на книжці — це інскрипт (від пізньолат. *inscriptum* [*inscribo*] — напис, заголовок) — зроблений рукою (автографічний); автографічна присвята [1]. Найперший дарунок із таким дарчим написом я отримала в 14-річному віці від свого старшого брата Миколи Лазуркевича. А напис був такий:

*З нагоди 14-ї річниці з Дня народження
дороженькій Марусі.*

Книжечка — байки «Персональний барліг» Івана Сварника [2]. Це настільки легка до сприйняття, до того ж — повчальна добірка байок, що й зараз із захопленням її перечитую, оскільки актуальна й нині. Як зразок — зачитую одну байку Івана Сварника «Два Леви»:

*У цирку на арені
Зустрілися два Леви здоровенні.
Молодший запитав свого сусіда:
Скажи, колего, добре пообідав?
Аякже, все одержую сповна:
Учора з'їв цілого барана,
Сьогодні — шмат жирненької конини —
І так щоднини.
А в мене, брат, життя погане:
Працюю на арені, як і ти,
Або ще більш доводиться тягти,
А на обід — горішки та банани...
Ну що ти мелеш, голово кудлата?
Так легковажно судиш навімання!
При чому тут робота і зарплата?
Найголовніше — це звання!
Хіба не знав ти,
Що в нас працюєш на посаді Мавпи?
Не заперечую, платня твоя мала,
Але гляди, прийде скорочення — по тому
Опинишся в званні Осла —
Жуватимеш тоді саму соломку.*

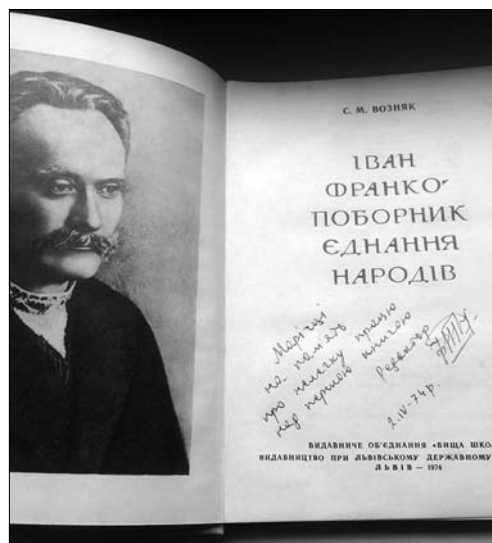
*То ще нічого. Інколи по штату
Вручають Мавпі Лев'ячу зарплату [2, с. 7—8].*

Мій брат, старший від мене на шість років, сам, відповідно, маючи своїх розумних старших друзів-наставників, дуже дбав про моє виховання — радив літературу, яку потрібно мені читати, завжди брав зі собою до театру, на концерти, вводив у світ прекрасного. Його немає вже в живих, та оте родинне тепло, та доброта, ніжність і любов старшого брата залишилась підписом його рукою в кутику титульної сторінки подарованої мені книжечки. Одна мить, і цей дарчий напис на книжечці, інскрипт — переносить мене у далеке неповторне минуле, мою молодість, збуває спогади про рідню, родину, викликає переживання. Невеличкий дарчий напис — і його потужна сила.

Наступну книжку із дарчим написом я отримала 2 квітня 1974 року від заввідділом редакції історико-філологічної літератури — Федора Івановича Дисака — видавництва при Львівському державному університеті Видавничого об'єднання «Вища школа». І напис був такий:

*Маріцці на пам'ять
про нелегку працю
над першою книгою.
Редактор (підпис), дата.*

Книжка С.М. Возняка «Іван Франко — поборник єднання народів» (іл. 1). Цей дарчий підпис супроводжується особливими спогадами, пов'язаними з моєю життєвою стежиною — вибором майбутньої професії. А було так: після закінчення школи (на випускному іспиті я отримала єдину четвірку з геометрії — всі інші оцінки — «відмінно») я поступаю у Львівський університет на українську філологію (1971-й рік). З усіх складених вступних іспитів (історія, англійська мова) у мене четвірки, і останній іспит — українська мова і література. Я відповідаю настільки блискуче, що заслуговую на відмінну оцінку. Однак затверджує таку оцінку голова екзаменаційної комісії — на той раз Володимир Йосипович Здоровега. На всі його запитання з літератури я відповідаю дуже розгорнуто, глибоко і вичерпно. Тоді він мене питає правила з української мови. Я також відповідаю блискуче. І тут він питає «правило дев'ятки». Я знала іншу назву цього правила — написання слів іношомовного походження з «и» («і»), і сказала, що «не чула такого правила». «Ну

Іл. 1

то я вам не можу затвердити відмінної оцінки», — каже Здоровега, і знову «четвірка». Я не проходжу по конкурсу.

Наступного року я поступаю на редакторське відділення Поліграфічного інституту — заочна форма навчання, через три роки влаштовуюсь молодшим редактором у видавництво при Львівському державному університеті, і от перша моя книжка, над якою працюю — С.М. Возняка «Іван Франко — поборник єднання народів». Оскільки автор проживає в Івано-Франківську, усі питання, які виникають між редактором і автором, вирішує товариш С.М. Возняка — той самий В.Й. Здоровега.

Коли він вперше зайшов у редакцію — в мене кров зупинилася в жилах. Адже то була та людина, яка перекроїла моє майбутнє життя — я мріяла стати філологом, а він дуже добре спричинився до того, щоб так не сталося. Та от настав момент, коли В. Здоровега приходить до редакції віддячитись за роботу, пророблену над виданням книжки. Підходить до мене, дає мені велетенський букет розкішних гладіолусів, відповідно таку ж коробку цукерок, дякує і цілує в руку.

Я йому нічого не сказала, не нагадала, хоча мої співробітники дорікали, що треба було так зробити. Не я йому суддя. А мені судилась інша творча доля, за яку я вдячна Богові.

І от заввідділом редакції історико-філологічної літератури Ф.І. Дисак урочисто підписує мені цю книжку, як офіційне благословення на подальшу редакторську долю.

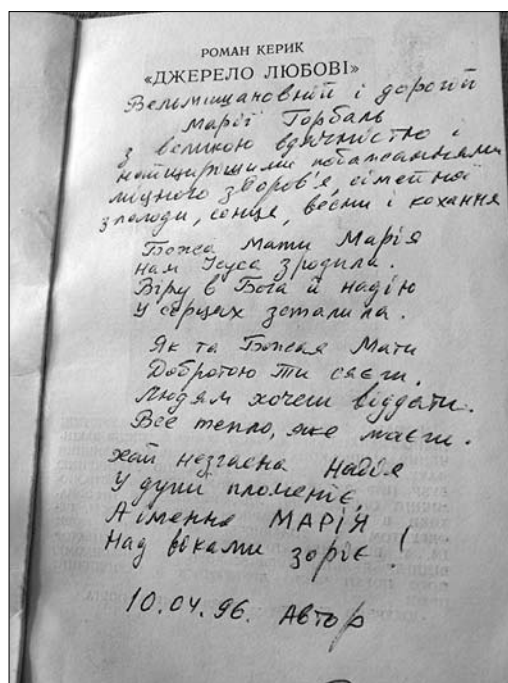
Іл. 2

Іл. 3

А потім були різні знайомства з авторами, знаковими людьми.

Працюючи в Інституті народознавства НАН України, певний час паралельно я займалась і журналістською практикою — була головним редактором газети «Успенська вежа» (орган Ставропігійного братства УАПЦ). Звичайно набагато ідейною і духовно глибшою, сильнішою була київська газета «Віра», очолювана Євгеном Сверстюком. Сомність нації — таке визначення залишилось в народі про Євгена Олександровича. І коли мені було дуже

Іл. 4

складно, він завжди казав мені: «Тримайся, Вежо». І це давало мені сили. Такий і підпис залишив Євген Сверстюк на книжці «Євген Сверстюк. Блудні сини України» [3] (іл. 2).

Успенській Вежі — п. Горбаль Марії — Сверстюк. Підпис. 13.V.1996.

Євгенія Лещук, землячка Євгена Сверстюка, відома українська поетка, авторка численних поетичних збірок, часто друкувалась на шпальтах згадуваної моєї газети. Попри її своєрідний характер, ми з нею ну майже приятелювали, тим більше, що жили також майже по сусідству. Серед численних її збірок, подарованих мені, — одна [4] із таким дарчим написом (іл. 3):

Шановній пані Марії Горбаль
в ювілейний рік Берестецької битви
з найкращими побажаннями
Євгенія Лещук 4.VI.96

За цей же 1996 рік у домашній бібліотеці зберігається збірка поезій із дарчим написом від товариша дитинства і юності, до того ж автора збірки поезій, яку я редагувала: «Роман Керик. Джерело любові» [5] (іл. 4).

Вельмишановній і дорогій Марії Горбаль
з великою вдячністю і найщирішими побажаннями
міцного здоров'я, сімейної злагоди, сонця, весни і кохання.

Божя Мати Марія
 Нам Ісуса зродила,
 Віру в Бога й надію
 У серцях запалила.

Як та Божая Мати
 Добротою Ти сяєш,
 Людям хочеш віддати
 Все тепло, яке маєш.

Хай незгасна надія
 У душі пломеніє,
 А імення МАРІЯ
 Над віками зоріє.
 Підпис: Автор. 10.04.96.

Зворушливий напис на одній із книжок, отриманий від нашого родинного товариша, кума, киянина, поетичний талант якого проявився саме тоді, коли він, уже у зрілому віці, повністю осліп, Петра Федорця [6]:

Хоч білий світ зовсім не бачу,
 Мабуть розплата, чи чийсь гріх,
 Та я ніколи не заплачу,
 Бо серцем бачу я усіх.

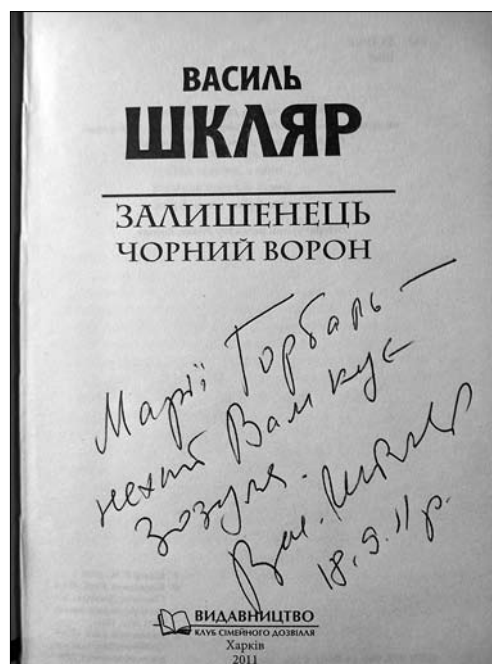
Представляючи на львівському Форумі видавців книжкові здобутки Інституту народознавства НАН України, я познайомилась із сучасним відомим письменником-романістом Василем Шклярем, від якого отримала такий дарчий напис на його книжці «Залишенець. Чорний Ворон»: [7] (іл. 5).

Марії Горбаль — нехай Вам кує зозуля.
 Підпис. 18.9.2011 р.

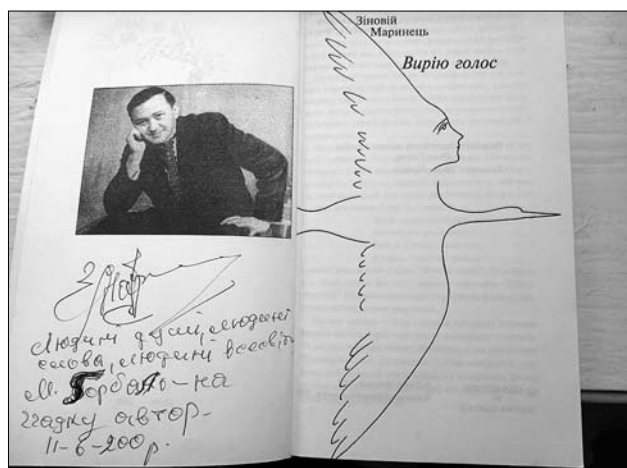
У 2010 р. вийшла в світ поетична збірка «Передзвін» [8], до якої я написала передмову «Поезія, народжена любов'ю» [8, с. 7—11]. Автор поетичної збірки — суддя господарського суду Львівської області Лук'ян Лук'янович Станько. І, на пам'ять, — дарчий напис на книжці:

Марії Юліанівні!
 Дякую Вам за підтримку
 І за розуміння!
 Ви добавили малинку
 В мою творчість, вміння.

Як прийду до Вас прохати
 Знов по допомогу, —
 Відгукніться! Рихтувати
 Будем збірку нову.
 Підпис Л. Станько. 05.03.2012 м. Львів.

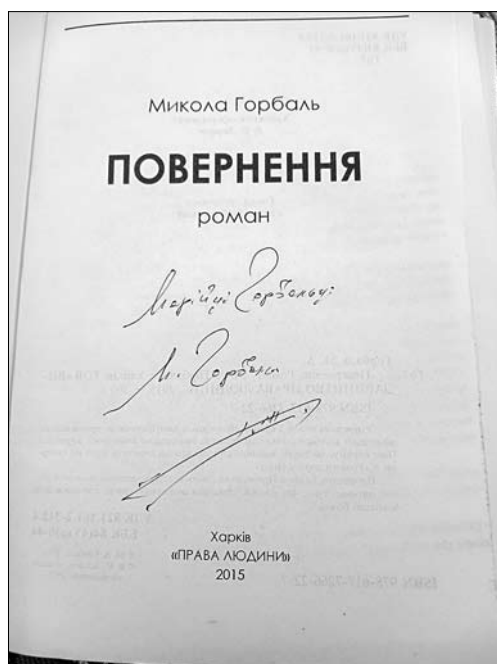
Іл. 5

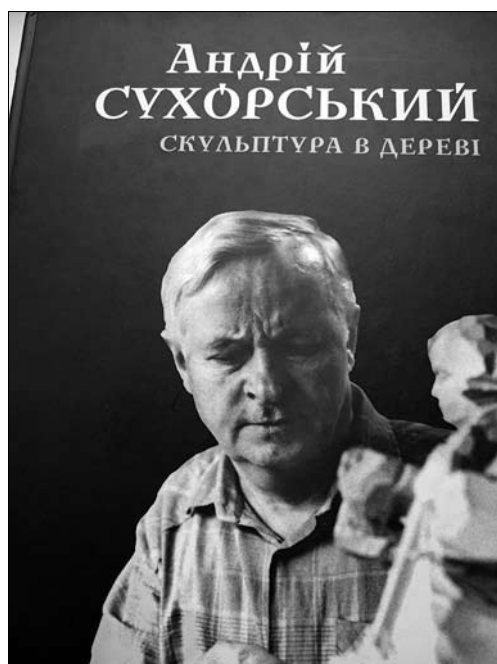
Іл. 6

У 1999 та 2002 рр. за моєю редакцією вийшли дві поетичні збірки Зіновія Маринця: «Вирію голос» [9] (іл. 6) та «Слово» [10]. До першої поетичної збірки я написала передмову «З вірою в майбутнє» (с. 5—8), де подала такі рядки:

«Поетичний талант Зіновія Маринця визрів уже в дорослому віці, хоча ніжна лагідна душа з самого малечку засвідчувала про неабияке обдарування хлопця, світогляд якого формувався на національно-патріотичному ґрунті рідного краю, якому судилась ой і нелегка доля... По всіх усядах — біль і горе, а вечорами нишком, криком самого серця над селом монотонно тремтить: «А ми тую червону калину підійме-

Іл. 7

Іл. 8

мо, а ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо»» [9, с. 5].

І за це, як дарунок — напис на книжках, першій, 2000-й, та другій — 2003-й рік:

Людині душі, людині слова, людині Всесвіту —
М. Горбаль — на згадку — автор.
11.6.2000. Підпис.

Ми не загубимся в віках,
Нас не зітре лукава доля,

Бо все це — в Господа руках,
На все Його святая воля!
Моєму дорогому редактору від автора. 2003.
Підпис.

Незвичайні спогади виринають, коли погляну на дарчий напис на книжці Миколи Горбаля «Повернення» [11] (іл. 7):

Марійці Горбальці від М. Горбаля. Підпис.

Із п. Миколою Горбалем (в подальшому — політиком, громадським діячем, членом Української Гельсінської групи, Народним депутатом України (1994—1998)) ми познайомились у Тернополі ще в юному 1977-му, коли він був звільнений із 7-річного ув'язнення (5 років у таборах суворого режиму і 2 роки заслання до Сибіру). Я приїхала на весілля до своєї товаришки, Микола, старший статний парубок, як музикант грав на тому весіллі на скрипці. Але він мене вирізняв з усієї маси весільних гостей — як прикрасу я мала на шії широкий синьо-жовтий гердан. Ми довго з ним танцювали, аж поки один із музикантів не підійшов до нього і не сказав, що він прийшов на весілля заробляти гроші як музикант, а не танцювати. Та, як я вже потім проаналізувала, основною причиною, що викликало в нього недовіру до мене, було те, що я сказала, де і ким працюю — молодшим редактором у видавництві Львівського університету. Хто міг тоді там працювати? — звичайно, чиясь компартійна (чи в наближених колах) протекція.

Наступна зустріч з п. Миколою Горбалем відбулась у січні 2012 р. на «Лемківській Велії» у Львові. Мене, як дослідницю лемківської Різдвяної обрядовості¹, до того ж однофамільцю (я в заміжжі змінила своє дівоче прізвище на чоловікове — на Горбаль), тоді і познайомили з тим поважним київським гостем. А коли він мене запросив танцювати, то я зрозуміла, що то той самий колишній парубок, який в далекому 1977-му в Тернополі на весіллі вирізняв мене через мій синьо-жовтий герданчик (він в танці постійно наступав мені на ноги і повторював: «Ой вибачте, ой вибачте»).

У 2016-му у «Народознавчих зошитах» (вип. 6) я опублікувала рецензію на цей роман М. Горбаля

¹ На той час я опублікувала дві наукові праці — «Різдво на Лемківщині» (2004, 218 с.) та «Різдвяна обрядовість Лемківщини» (2011, 200 с.).

«Повернення» — «Рідна моя Україно. Болять мене болі твої» [12], а в 2020-му в газеті «Наше слово» (Варшава) — допис «Микола Горбаль. До 80-ліття від дня народження» [13], та в Лемківському календарі на 2020-й рік [14].

Отакі виринають життєві картинки, спричинені дарчим написом на книжці Миколи Горбала «Повернення».

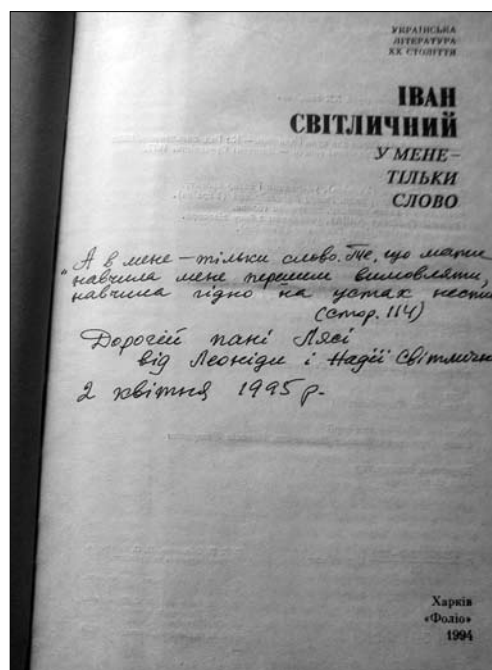
Вельмишановній Марії Горбаль — автору і редактору альбому — від різьбара Андрія Сухорського. Львів. 2. 11. 2016 р. Підпис.

Такий підпис я отримала на книзі-альбомі Андрія Сухорського «Скульптура в дереві» [15] (іл. 8), що вийшла в Інституті народознавства НАН України у 2016 році. До цього видання я написала чималеньку передмову «Доля дарувала йому крила» (с. 5—18), а також про прекрасного лемка до його 85-ти та 90-річчя написала декілька публікацій — в журналі «Ватра» (Горлиці, Польща) [16], та у Лемківських календарях, які вийшли у Львові [17, с. 186—189; 18, с. 36].

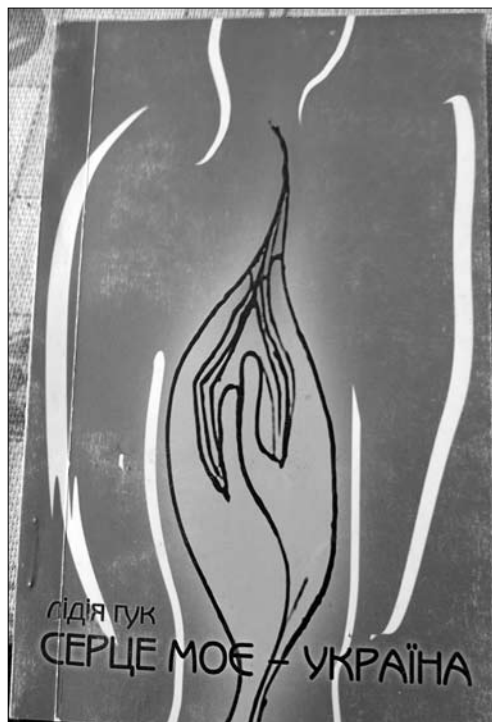
З особливим трепетом і незвичайно зворушливими спогадами відкриваю книжку «Іван Світличний. У мене — тільки слово» [19]. Дарчий підпис на книжці від Леоніди Світличної (дружини) та Надії Світличної (молодшої сестри) Івана Світличного їхній вірний подрузі, посестрі, дисидентці-шістдесятниці Лідії Іларіонівні Гук, 2 квітня, 1995 рік (іл. 9).

З Лідією Іларіонівною Гук, головою «Просвіти» та головою «Руху» Скадовська мене, як головного редактора газети «Успенська вежа», познайомили на початку 1990-х, і я не менше як 10 років підряд проживала в неї в один з літніх місяців, відпочиваючи на Джерилгацькій затоці. І, звичайно, підготувала до друку та в 2002 році видала її збірку поезій «Серце моє — Україна» [20] (іл. 10).

В 1999 р. Надія Світлична, на той час головний редактор журналу «Віра» (орган Української Православної Церкви в США, який видавало Об'єднання українських православних сестрицтв), звичайно, що з рекомендації Лідії Іларіонівни, запросила мене очолити той журнал, оскільки увесь його редакційний склад був уже дуже поважного віку. До того часу я була не частою, однак, все ж, дописувачкою того журналу, та наважитись на такий життєво кардинальний крок не змогла. А книжку «Іван Світличний. У мене — тільки слово» Лідія Іларіонівна про-

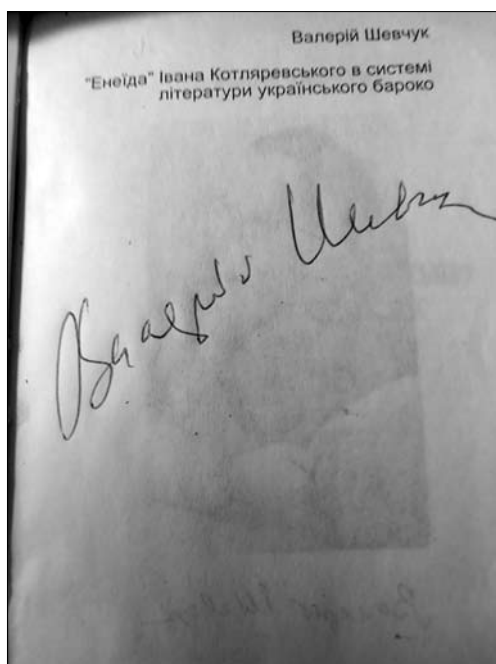
Іл. 9

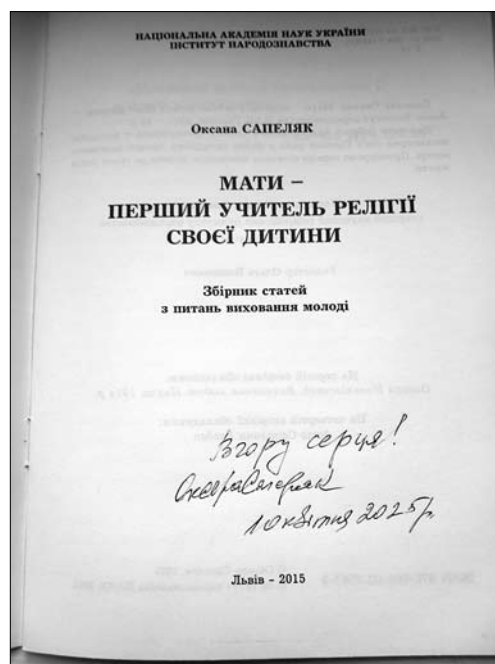
Іл. 10

сила взяти собі, щоб збереглась як пам'ять про Світличних, про неї та про наші з нею стосунки, «бо в Скадовську», — як вона казала, — «книжка точно пропаде». І як у воду гляділа. Бо нині Скадовськ — під російською окупацією.

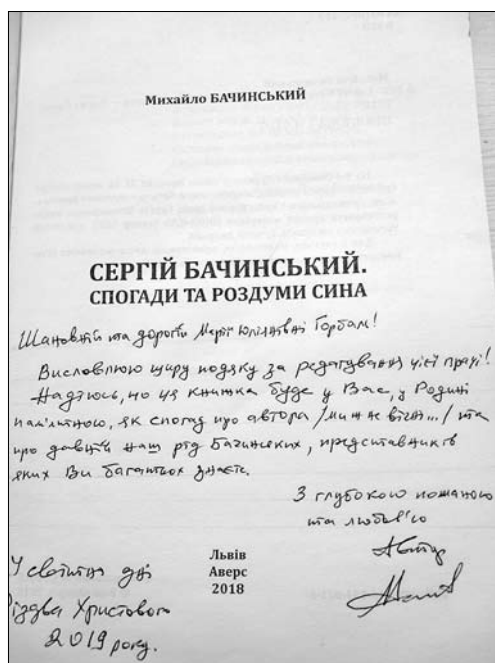
Звичайно, усіх книжок із дарчими написами, однозначно, описати неможливо. Їх є дуже бага-

Іл. 11

Іл. 13

Іл. 12

то. Приміром, до десяти — від товариша ще юних літ, поета, прозаїка, педагога, фольклориста, журналіста Володимира Кузика (відзначеного літературною премією імені Ірини Вільде за книгу новел «Двоє»), від письменників, з якими зустрічалася на Форумі видавців у Львові (іл. 11), від землячки і родички, краєзнавиці Львівщини та дослідниці священних родин (відзначеної Архiepіскупом Львівським УГКЦ, митрополитом Ігорем Возня-

ком 12 січня 2025 р. Почесною Грамотою) Надії Мельник (я редагувала усі її видання), від Михайла Бачинського, сина члена Уряду УНР Сергія Бачинського (іл. 12) (у моїй редакції вийшло до десяти його та його дружини, Клавдії Бачинської, видань), від... від...

Але, на останок, хочу виокремити ще одну книжку із дарчим підписом — п. Оксани Сапеляк «Мати — перший учитель релігії своєї дитини» [21] (іл. 13). Ця книжка дорога мені ще й тим, що там надруковані народні легенди, записані мною, які несуть морально-виховний характер, та моє оповідання про Тараса Шевченка, яке пережило досить трагічну історію. А історія ця полягала в тому, що оповіданнячко я написала до 200-ї річниці від дня народження Тараса Шевченка. У 2014-му я дописувала оповідання, легенди до дитячої передачі, яка з Горлиць (Стоваришнина «Руска Бурса» в Горлицях, Польща) двічі в місяць трасювалась з Варшави лемківською говіркою (по 8 хвилин). Адаптувала і озвучувала мої тексти лемкиня п. Моніка Тилявська. І от до березневого випуску 2014-го р. я написала то оповідання, однак воно не було озвучене з тієї причини, що, як відписав мені нині уже покійний директор цього лемківського радіо п. Богдан Гамбаль, вони «не вшановують ні Шевченка, ні Міцкевича, ні Пушкіна». Після того співпрацю зі «Стоваришнина «Руска Бурса» в Горлицях» я при-

пинила, однак моє оповідання про Тараса Шевченка пішло до українських діточок, а саме — у книжці п. Оксани Сапеляк.

Дарчі написи на книжках — це унікальний вид епістолярного жанру, який носить чисто індивідуальний характер (кому підписана книжка) і виконують багато функцій. І найважливіша з тих функцій — викликає спогади у тієї людини, кому підписана книжка. Отож, за кожним дарчим підписом на книжці виринають спогади про людей, обставини, стосунки, це епістолярій життя, який відтворює документацію епохи. Тому цінуймо книжки, особливо ті, які є подаровані від душі.

1. Українська бібліотечна енциклопедія. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/%D0%86%D0%BD%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BF%D1%82>.
2. Сварник Іван. *Персональний барліг. Байки*. Львів: Каменярь, 1966. 72 с.
3. Сверстюк Євген. *Блудні сини України*. Київ, 1993. 256 с.
4. Лещук Євгенія. *Берестечко. Свята дорога. Поезіо-фотоальбом*. Львів: Каменярь, 1995. 104 с.
5. Керик Роман. *Джерело любові: поезія*. Львів: Інститут народознавства НАН України, 1995. 72 с.
6. Федорець П.С. *Боротись і перемагати*. Київ, 2009. 88 с.
7. Шкляр Василь. *Залишенець. Чорний Ворон*. Клуб сімейного дозвілля. Харків, 2011. 384 с.
8. Станько Лук'ян. *Передзвін*. Львів, 2010. 216 с.
9. Маринець Зіновій. *Вирію голос*. Львів, 1999. 128 с.
10. Маринець Зіновій. *Слово*. Львів, 2002. 144 с.
11. Горбаль Микола. *Повернення. Роман*. Харків: Права людини, 2015. 360 с.
12. Рідна моя Україно. Болять мене болі твої. Рец. на кн. Миколи Горбала «Повернення». Харків, 2015. 360 с. *Народознавчі зошити*. 2016. № 6. С. 1489—1493.
13. Горбаль Марія. Микола Горбаль. До 80-ліття від дня народження. *Наше слово (Варшава)*. 2020. № 37 (3292). 13 вересня. С. 11.
14. Горбаль Марія. Микола Горбаль. До 80-ї річниці від дня народження. *Лемківський календар на 2020-й рік*. Львів, 2019. С. 139—141.
15. Андрій Сухорський. *Скульптура в дереві. Альбом*. Львів: Інститут народознавства НАН України. 11, 16 ум.-друк арк.
16. Андрію Сухорському — 85 років. «Ватра» (Горлиці, Польща). 2015. № 1 (88), С. 8.
17. Андрію Петровичу Сухорському — 90. *Лемківський календар на 2019-й рік*. Львів, 2018.
18. Вітання 90-літньому ювіляру (Андрію Петровичу Сухорському). *Лемківський календар на 2020-й рік*. Львів, 2019.
19. Світличний Іван. *У мене — тільки слово. Поезії. Поєми. Переклади*. Харків: Фоліо, 1994. 432 с.
20. Гук Лідія. *Серце моє — Україна*. Львів: Піраміда, 2002. 88 с.
21. Сапеляк Оксана. *Мати — перший учитель релігії своєї дитини. Збірник статей з питань виховання молоді*. Львів, 2015.